

El Maestrat, la Guerra dels Segadors i la propaganda de Felip IV

Com sol esdevenir, buscant una altra cosa, vaig trobar a la Biblioteca Nacional de Madrid un opuscle tant interessant com curiós que fa referència a la Guerra dels Segadors i als seus efectes sobre les terres frontereres del Sud del Sénia. El llarg frontispici anuncia que ens troben amb la *Copia de vna carta / embiada a esta corte, en qve / se da cventa de las notables visiones; / que en diuersas vezes se han visto entre Rosell, y Traiguera, y otras / partes, en el Reino de Valencia, de exercitos formados de infanteria, y caualleria, y que se vieron pelear / vnos con otros*. L'escut de Felip IV ocupa el centre de la pàgina i, al peu, *Con licencia. En Madrid, por Alonso de Paredes, año 1650*. En aquest punt, és obligat agrair-li explícitament al cap de la Secció de Reserva de la Biblioteca Nacional, el Sr. Julián Martín Abad, l'amabilitat i la rapidesa amb que atengué totes les meves consultes i peticions sobre el cas.

El fullet que avui presentem consta de dos folis i està inclòs al si d'un volum factici que aplega un bon feix de documents i impressos referents als afers de la monarquia dels Austries l'any 1650; com és natural, una bona part s'ocupen de la conquesta de les places militars de l'Ebre (Flix, Miravet i Tortosa), però se'n troben també sobre l'atac a Barcelona, sobre els fets dels Països Baixos i d'Itàlia, i, per fi, sobre les relacions internacionals de la Corona i la dinastia. La major part estan redactats en castellà, però n'hi ha, també, en català i en italià.¹ Interessa especialment com a peça publicitària però afecta tanmateix a la història de les incursions dels catalans revoltats a les comarques del Nord del Regne de València i, en particular, a les terres del Maestrat. Per altra banda, sembla que ha passat desapercebut als investigadors;² per tant, potser val la pena ocupar-se'n i publicar-lo íntegrament.

1. Vegeu-ne la descripció a l'*Inventario de manuscritos de la Biblioteca Nacional*, vol. VII, Madrid, Ministerio de Cultura, 1963, ms. núm. 79, on ocupa els ff. 306-307. Al teixell diu: "Sucesos del año de 1650".

2. No surt a J. Andreu, *Catálogo de una colección de impresos (libros, folletos y hojas volantes) referentes a Cataluña. Siglos XVI, XVII, XVIII y XIX*, Barcelona, 1902, ni a P. Bohigas, *Catálogo de la colección de folletos Bonsoms relativos en su mayor parte a historia de Cataluña*. vol. I. *Folletos ante-*

Aquest curiós document s'ha d'entendre sobre el rerafons dels últims esdeveniments que marcaren la Guerra dels Segadors. Tortosa, el 1640, havia pres partit pel rei Felip IV³, assegurant, per tant, la frontera Sud de Catalunya i tallant el contacte directe amb el regne de València; a més a més, a fi d'apaivagar els ànims dels valencians, el rei hi convocà Corts el 1645; Catalunya, en conseqüència, no rebé cap ajut dels antics regnes de la Corona d'Aragó.⁴ La situació canvià radicalment el mes de juny de l'any 1648, quan el mariscal Schomberg conquerí Tortosa;⁵ immediatament, els efectes es feren sentir a les comarques frontereres: el cap de la cavalleria catalana, Josep d'Ardena, pel novembre de 1649, va entrar amb mil cavalls i mil peons i va saquejar Benicarló, Peníscola, Sant Mateu, Traiguera i l'actual Sant Jordi, una zona ja afectada per la pesta que ells mateixos portarien a Catalunya.⁶

La situació canviaria ràpidament de signe l'any 1650, quan la ribera de l'Ebre caigué progressivament en mans de les tropes de Felip IV; el marquès de Mortara obtingué la rendició de Flix el 21 de setembre, després, Miravet, i Tortosa, per fi, va ésser ocupada el 4 de desembre d'aquest mateix any,⁷ deixant novament la frontera valenciana allunyada del teatre de la guerra, ja a les acaballes. Això fou, segurament, després que fos publicat el nostre fullet, datat l'any 1650, però, de tota manera, la situació que descriu no tindria ja cap interès una vegada controlada Tortosa.

riores a 1701, Barcelona, Biblioteca de Catalunya, 1959-1972, (on tants sols hi ha un fullet del mateix impressor que el nostre, el n.º 1646, de 1648, sobre el setge de Lleida) ni a H. Ettinghausen, *La guerra dels segadors a través de la premsa de l'època*, Barcelona, Curial, 1993.

3. N. Feliu de la Peña y Farrell, *Anales de Cataluña*, vol. III, Barcelona, 1709, pàg. 275.

4. F. Soldevila, *Història de Catalunya*, vol. II, Barcelona, Alpha, 1962, pàgs. 1046-1048.

5. Breument citada per M. de Novoa, *Memorias (...). Segunda parte hasta ahora conocida bajo el título de Historia de Felipe IV por Bernabé de Vivanco*, edició del marquès de Fuensanta del Valle i José Sancho Rayón, vol. IV, Madrid, 1886, pàg. 460, però rebé l'atenció que el fet mereixia a la detallada narració de N. Feliu de la Peña, *Ob. cit.*, pàgs. 312-313.

6. Feliu de la Peña, *Ob. cit.*, vol. III, pàg. 314, que cita Soldevila, *Història*, pàg. 1047 nota. Vegeu també, per tots aquets aspectes, N. Sales, *Els segles de la decadència* (segles XVI-XVIII, dins *Història de Catalunya*, dirigida per P. Vilar, vol. IV, Barcelona, Ed. 62, 1989, pàg. 378. Segons Joan Ferreres i Nos i Daniel Llatje i Baset, *Traiguera. Història documentada*, Publicacions del Centre d'Estudis del Maestrat, Quadern núm. 5, Traiguera, 1986, pàg. 80, per l'any 1650, el General Josep Dàrsena saquejà aquests mateixos pobles; els autors citen còpies extretes l'any 1936 de l'arxiu parroquial de Sant Jordi, que aleshores rebia el nom de Mas dels Estellers, però sospito que es pot tractar del mateix fet que relata Feliu de la Peña i que el notari o l'investigador que els va transcriure deturparia el nom del cap de la cavalleria catalana.

7. J. Sanabre, *La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa (1640-1659)*, Barcelona, Real Academia de Buenas Letras, 1956, pàgs. 465-473. Vegeu també, la narració menys detallada de A. Cánovas del Castillo, *Historia de la decadencia de España*, Málaga, Algazara, 1992, pàg. 460.

Al llarg de tota la guerra, per les dues bandes foren contínues les campanyes publicitàries i d'opinió pública a base de fullets com el que descrivim,⁸ tot i que aquest s'aparta del to general: ni és una exaltació de les victòries pròpies ni dona munició ideològica a la disputa sobre la legitimitat o la il·legimitat de la revolta. Més aviat sembla destinat a crear una certa intranquil·litat entre els estaments del Regne, potser a fi de facilitar la recaptació dels subsidis imprescindibles per a la continuació de la guerra brandant-ne l'espantall de l'extensió de les hostilitats a València. Efectivament, el Rei, que havia convocat les Corts de Castella i Lleó amb aquesta intenció, trobà tal resistència que va estar a punt de dissoldre-les pel desembre de 1650.⁹ En qualsevol cas, tot i tractant-se d'un fullet publicat a la Cort, l'onomàstica coincideix amb la que encara avui és corrent a la zona i la toponímia -que es pot seguir en el mapa adjunt- és real; l'autor que el va redactar, indiferentment de les seves motivacions o del lloc concret on treballava, era molt propera als pobles del Maestrat.

A continuació publiquem fidelment el fullet en transcripció de Clara Capafons, amb l'ortografia modernitzada, i hi adjuntem un mapa que hem d'agrair a la competència i l'amabilitat del Sr. Valeriano Silva, oficial de la Guàrdia Civil.

VICENÇ BELTRAN
UNIVERSITAT DE BARCELONA

8. Vegeu l'extensa col·lecció de facsímils publicada per Ettinghausen, suara citat, la bibliografia de N. Sales, Ob. cit., pàgs. 482-83, R. García Cárcel i H. Nicolau Baquer, "Enfrentamiento ideológico. La polémica Castilla-Cataluña en 1640", *Historia* 16, 48, 1980, pàgs. 55-66 i el treball de F. X. Burgos i M. Peña Díaz, "Aportaciones sobre el enfrentamiento ideológico entre Castilla y Cataluña en el siglo XVII (la publicística catalana)", dins *Actes. Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol. II, Barcelona, Universitat, 1984, pàgs. 557-567.

9. Brevíssim resum del desenvolupament d'aquesta reunió de Corts (20-2-49 a 24-4-51) a E. de Tapia Ozcariz, *Las Cortes de Castilla. 1188-1833*, Madrid, Editorial Revista de Derecho Privado, 1964, pàg. 225. La informació principal de la qual dispo sobre la documentació de les Corts de Castella i Lleó de 1649-51 (no he pogut trobar el volum o volums corresponents a aquesta convocatòria de les *Actas de las antiguas Cortes de los Reinos de León y Castilla*) fou publicada per M. Danvila, *Boletín de la Real Academia de la Historia*, 11, 1887, pàgs. 475-511 i la resta a "Cortes de Madrid de 1649 a 1651", *Ibidem*, 16, 1890, pàgs. 286-290. Cal considerar la possibilitat de lligar la publicació d'aquest pamflet a les Corts de 1650, a punt d'ésser disoltes pel Rei el mes de desembre d'aquest any ateses les dificultats per obtenir-hi els subsidis que els sol·licitava per l'any 1651 (Danvila, Ob. cit. 11, 1887, pàg. 498 i A. Domínguez Ortiz, "Concesiones de votos en cortes a ciudades castellanas en el siglo XVII", *Anuario de Historia del Derecho Español*, 31, 1961, pàgs. 175-186, pàg. 183 i nota, després reproduït quasi sense notes a *Crisis y decadencia de la España de los Austrias*, col. Ariel Quincenal, 14, 3.ª edició, Esplugues de Llobregat, 1973, pàgs. 97-111).

[f. 1r.]

COPIA DE UNA CARTA ENVIADA A ESTA CORTE EN QUE SE DA CUENTA DE LAS NOTABLES VISIONES que en diversas veces se han visto entre Rosell y Traiguera y otras partes en el Reino de Valencia, de ejércitos formados de infantería y caballería y que se vieron pelear unos con otros.

[escudo]

Con licencia, En Madrid, por Alonso de Paredes, Año 1650.

[f. 1v.]

Las personas que vieron¹⁰ el ejército fantástico son naturales de la villa de Rosell, cuyos nombres, con la declaración que han hecho, se pondrán aquí según los días en que lo vieron repetidamente.

Jueves, a dos del mes de Diciembre de mil seiscientos y cuarenta y nueve, Onofrio Matamoros y Juan Jerónimo Querol, habiendo partido de Rosell para Traiguera, cuando llegaron cerca de la casa de los carreteros, vieron que de la parte del río de Rosell, a un tiro de piedra de la dicha casa, iba saliendo multitud de caballería y de infantería con muchas picas que marchaban hacia Cataluña en ordenanzas por la parte de La Cenia, y callaron el publicar esto algunos días, porque no pareciese imaginación suya, hasta que lo dijeron otros del mismo Rosell.

Manuel Querol, Jurado primero de la dicha Villa, Onofrio Pla, Josef Aligabila, Estevan Mariner y Juan Juárez, vecinos de ella, dicen que yendo por el camino carretero // [f. 2r.] de Rosell a Vinaroz un día del mes de Diciembre del año próximo pasado, cuando llegaron al camino que va de Canet a La Cenia, descubrieron en el llano un ejército formado de mucha infantería y caballería, unos y otros vestidos de rojo y negro y armados de bocas de fuego y picas, llevando en medio de los escuadrones de la batalla dos banderas, una roja y otra negra, ocupando en lo llano la distancia que hay del camino de Canet hacia Cataluña, pasado el Servol, al que va a La Cenia, y haciendo su marcha en buena orden hacia Tortosa; y además de esto, vieron al mismo tiempo en el Mas Roig tres batallones gruesos de caballería y, delante de ella, un hombre a caballo de grande estatura, excediendo en ella y en lo corpulento a todos los demás que se parecían, habiendo durado una y otra visión más de media hora y comenzado antes de salir el sol.

En nueve de Diciembre de seiscientos y cuarenta y nueve, Pedro Pla, Juan Gabaldá, Gregorio Pla y Pedro Pablo Pla, viniendo de Rosell a Traiguera por el camino referido, descubrieron sobre las lomas de la Cueva Al / [f. 2v.] ta y Mas Roig mucha caballería y infantería marchando hacia Cataluña, y vieron que de cuando en cuando se abrían los escuadrones de infantería y que, pasando la caballería por enmedio de ellos, se volvía a cerrar; y vieron esto más de un cuarto de hora dicho día antes de salir el sol.

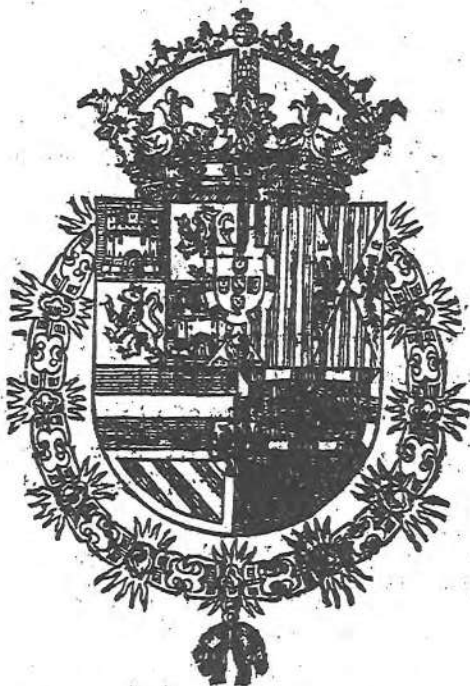
En siete de Enero de seiscientos y cincuenta, Juan Comes, natural de la Puebla de Benifazá, Onofrio Pla, Pedro Pla, Juan Pla, Rafael Ninerola Menor, Gabriel Cavaller, Juan Cavaller, todos de Rosell, vinieron este día de Traiguera. Antes de llegar a la casa de los carros y de ponerse el sol vieron, a tiro de piedra grande de ellos, un ejército formado de caballería y infantería, todos armados de punta en blanco, con vestidos colorados, blancos, azules y negros, y en medio de toda esta gente les pareció veían una fortaleza bien dispuesta y que alrededor de ella escaramuceaban y peleaban sin dejar de marchar.

10. *vieron en l'original.*

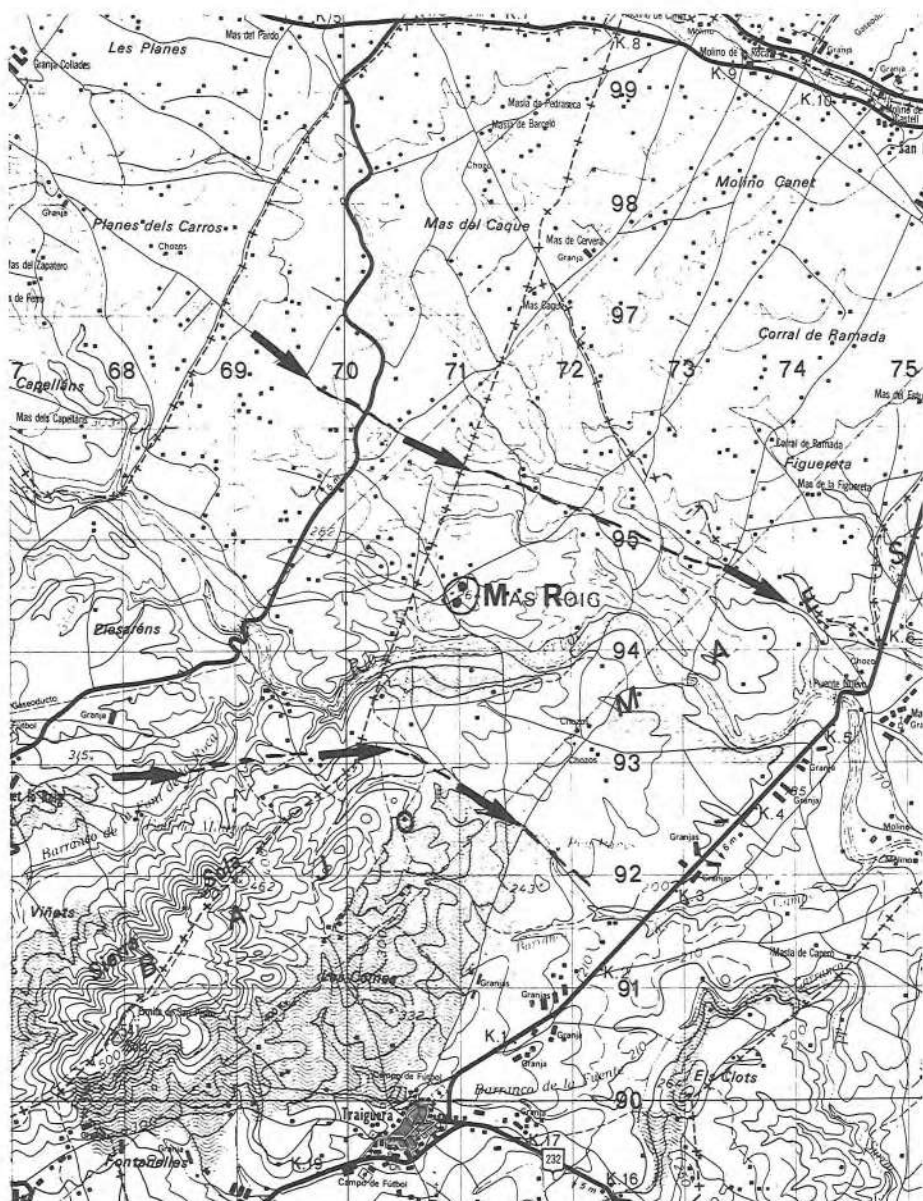
Otros hombres dicen lo han visto en diferentes días después, ya de mañana, ya de tarde, con poca diferencia de lo referido, con que por escrito no se les ha tomado declaración.
FIN.

COPIA DE VNA CARTA

EMBIADA A ESTA CORTE, EN QUE
SE DA CVENTA DE LAS NOTABLES VISIONES,
que en diuersas vezes se há visto entre Rosell, y Traiguera, y otras
partes, en el Reino de Valencia, de exercitos formados de in-
fantería, y cavalleria, y que se vieron pelear
vnos con otros.

En licencia. En Madrid, por Alonso de Paredes, Año 1650.

Font: Cartografía militar de España, serie L, Escala 1:50.000, hoja 546 (Uldecona), Madrid, Servicio Geográfico del Ejército, 1983.

Hem marcat amb una línia negra les vies de comunicació i punts indicats al plec solt, i hem assenyalat la situació del Mas Roig, que encara existeix.